

ODONATA WAŻKI

Rafał Bernard¹, Paweł Buczyński², Andrzej Łabędzki³, Grzegorz Tończyk⁴

¹Zakład Zoologii Ogólnej Uniwersytetu im. A. Mickiewicza, ul. Fredry 10, 61-701 Poznań
e-mail: rbernard@main.amu.edu.pl

²Zakład Zoologii Uniwersytetu im. M. Curie-Skłodowskiej, ul. Akademicka 19, 20-033 Lublin
e-mail: pbuczyn@biotop.umcs.lublin.pl

³Katedra Entomologii Leśnej Akademii Rolniczej im. A. Cieszkowskiego,
ul. Wojska Polskiego 71c, 60-625 Poznań

⁴Katedra Zoologii Bezkręgowców i Hydrobiologii Uniwersytetu Łódzkiego
ul. S. Banacha 12/16, 90-237 Łódź
e-mail: tonczyk@taxus.biol.uni.lodz.pl

Z Polski wykazano dotychczas 72 gatunki ważek (Mielewczyk 1990, 1997). Niniejsza lista jest pierwszą próbą oceny zagrożenia krajowej fauny tych owadów. Poprzedziła ją jedynie propozycja przedstawiona na konferencji poświęconej ochronie owadów w Polsce (Łabędzki i in. 1999), która była punktem wyjścia do tego opracowania.

Na liście nie został umieszczony *Coenagrion scitulum* (RAMBUR, 1842), stwierdzony w Polsce tylko raz (1 osobnik; Zaćwilichowski 1927), ponieważ nie ma pewności, czy ważka ta kiedykolwiek stanowiła trwały element fauny Polski. Nie uwzględniono także kilku ekspansywnych gatunków południowych, których populacje w kraju są nietrwałe. Gatunki te utrzymują się w Polsce tylko dzięki ciągłemu dopływowi osobników migrujących. Na liście znalazły się natomiast *Aeshna affinis* i *Orthetrum brunneum* – gatunki o podobnym charakterze występowania jak poprzednie, jednak również reprezentowane przez nieliczne, rozproszone, bardziej trwałe populacje brzeżne.

Łączna liczba gatunków uwzględnionych w tej liście (16 gat.) jest stosunkowo niewielka, stanowi bowiem 22% fauny krajowej. Wynika to z faktu, że liczne krajowe gatunki ważek cechuje szerokie rozszedlenie i duża tolerancja środowiskowa. W najwyższych kategoriach zagrożeń znalazły się prawie wyłącznie gatunki stenotopowe, rozwijające się w zbiornikach torfowisk sfagnowych lub w niewielkich ciekach wodnych.

Spośród 6 gatunków związanych z torfowiskami sfagnowymi, aż 4 zakwalifikowano do kategorii EN i VU (*Nehalennia speciosa*, *Aeshna caerulea*, *Somatochlora alpestris*, *S. arctica*), a po jednym do NT i DD (*Aeshna subarctica elisabethae*, *A. juncea*). Postępujący w kraju proces wysychania, zarastania i degradacji torfowisk w szybkim tempie zawęża bazę siedliskową tych gatunków. W rezultacie występują one tylko lokalnie i w coraz większym rozproszeniu.

Spośród ważek wód bieżących, najsilniej zagrożone są *Coenagrion ornatum* i *Cordulegaster boltonii*. Dla pierwszego z nich głównym zagrożeniem jest degradacja i zanik strumieni łąkowych (siedlisko naturalne) oraz zarzucenie regularnego odnawiania rowów (siedlisko wtórne), dla drugiego – regulacja, zanieczyszczenie i eutrofizacja cieków (małe rzeczki i strumienie) oraz wylesianie ich brzegów.

Faunę niewielkich wód stojących (drobne zbiorniki, małe jeziora) reprezentuje *Coenagrion armatum*. W jego przypadku krytyczna sytuacja wynika z zakłóceń i niestabilności stosunków wodnych. Silna eutrofizacja jezior, małych stawków, torfianek i zbiorników w żwirowniach, połączona z ubożeniem roślinności i spadkiem przezroczystości wody, zagraża dwóm gatunkom z rodzaju *Leucorrhinia*, zakwalifikowanym do kategorii LC i NT.

Innym przykładem gatunków z kategorii niższego ryzyka jest relikwit okresu atlantyckiego – *Cercion lindenii*. Niewielki zasiedlony przez niego obszar w Polsce i Brandenburgii stanowi izolowaną wyspę w obrębie geograficznego zasięgu tego gatunku.

Zwraca uwagę rozbieżność między przedstawioną listą a wykazem gatunków chronionych w Polsce. Do niedawna było to 7 gatunków (Rozporządzenie... 1995) uwzględnionych również w aneksach Konwencji Berneńskiej. Na niniejszej liście 4 z nich są nieobecne, a pozostałe zaliczono do kategorii niskiego ryzyka (LC i NT). Wynika to z dobrej sytuacji tych gatunków w Polsce w porównaniu np. z Niemcami czy całą zachodnią Europą. Ostatnio objęto ochroną także takie taksony jak *Aeshna caerulea*, *Coenagrion ornatum* i *Nehalennia speciosa* (Rozporządzenie... 2001), którym przypisano w tej liście wysoki stopień zagrożenia (CR i EN). Mimo to część najbardziej zagrożonych gatunków nadal nie podlega w Polsce ochronie prawnej.

Jedynym skutecznym sposobem ochrony ważek jest dbałość o zachowanie ich siedlisk w możliwie niezmienionym stanie. Jednak obecność w wykazie gatunków chronionych wszystkich ważek zaliczonych do kategorii wysokich zagrożeń (CR-VU) ułatwiłaby ich ochronę, jak również ochronę obszarów i siedlisk, w których występują.

Piśmiennictwo – References

- ŁABĘDZKI A., BUCZYŃSKI P., TOŃCZYK G. 1999. Zagrożenia i ochrona ważek (*Odonata*) w Polsce. W: Konferencja Naukowa „Ochrona owadów w Polsce u progu integracji z Unią Europejską, Kraków, 23–24.IX.1999” (L. Buchholz, J. Nowacki, red.), s. 21–23, Kraków.
- MIELEWCZYK S. 1990. *Odonata* – Ważki. W: Wykaz zwierząt Polski (J. Razowski, red.). Tom I. Ossolineum, s. 39–42, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- MIELEWCZYK S. 1997. *Odonata* – Ważki. W: Wykaz zwierząt Polski (J. Razowski, red.). Tom V. Wyd. Instytutu Systematyki i Ewolucji Zwierząt PAN, s. 161, Kraków.
- ROZPORZĄDZENIE Ministra Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 6 stycznia 1995 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt. Dz. U. nr 13 poz. 61. Warszawa.
- ROZPORZĄDZENIE Ministra Środowiska z dnia 26 września 2001 r. w sprawie określenia listy gatunków zwierząt rodzimych dziko występujących objętych ochroną gatunkową ścisłą i częściową oraz zakazów dla danych gatunków i odstępstw od tych zakazów. Dz. U. nr 130 poz. 1456. Warszawa.
- ZACWILICHOWSKI J. 1927. Nowy dla Polski gatunek ważki: *Agrion scitulum* Ramb. (*Odonata*) i nowe w Polsce stanowiska kilku innych rzadkich gatunków (*Anax parthenope* Sel., *Sympetrum depressiusculum* Sel. i inne). Pol. Pismo Ent. 6 (1–2): 74–83.

Summary

In the first ever Red List of dragonflies of Poland, 16 species out of the 72 recorded in Poland (22%) are included: 2 CR, 3 EN, 2 VU, 2 NT, 5 LC, 2 DD. *Coenagrion scitulum* is excluded because it has been recorded only once (1 individual). Also a few migratory (invading) southern species are not considered as they create only short-living populations. However, *A. affinis* and *O. brunneum*, similar in nature but represented also by rare, more permanent populations have been listed.

The relatively small number of listed dragonflies (especially in higher categories VU–CR: 7) results from the fact that in Poland many odonate species are widely distributed, more or less eurytopic, so not endangered. The categories VU–CR are represented almost exclusively by stenotopic species, related to the most endangered habitats – waterbodies at *Sphagnum* bogs (4 species) and small running waters (2).

It must be stressed that out of the 7 species occurring in Poland and included in the Bern Convention, 4 species are absent in the Polish Red List, and the 3 remaining ones are represented but only in low categories (2 LC, 1 NT). It is connected with the favourable status of these species in Poland in comparison to Germany and western Europe.

CZERWONA LISTA GATUNKÓW – RED LIST OF SPECIES

Gatunki / Species	EX	CR	EN	VU	NT	LC	DD
Coenagrionidae Łątkowate							
■ <i>Coenagrion armatum</i> (CHARPENTIER, 1840) - łątka zielona	.	CR
<i>Coenagrion ornatum</i> (SÉLYS, 1850) - łątka ozdobna	.	CR
<i>Cercion lindenii</i> (CHARPENTIER, 1840) - łątka jeziorna	LC	.
■ <i>Nehalennia speciosa</i> (CHARPENTIER, 1840) - Igllica mała	.	.	EN
Aeshnidae Żagnicowate							
<i>Aeshna affinis</i> VANDER LINDEN, 1820 - Żagnica południowa	LC	.
■ <i>Aeshna caerulea</i> (STRÖM, 1783) - Żagnica północna	.	.	EN
<i>Aeshna juncea</i> (LINNAEUS, 1758) - Żagnica torfowa	DD
<i>Aeshna subarctica elisabethae</i> DJAKONOV, 1922 - Żagnica torfowcowa	NT	.	.
■ <i>Aeshna viridis</i> EVERSMANN, 1836 - Żagnica zielona	LC	.
Cordulegastridae Szklarnikowate							
<i>Cordulegaster boltonii</i> (DONOVAN, 1807) - Szklarnik leśny	.	.	.	VU	.	.	.
Corduliidae Szklarkowate							
■ <i>Somatochlora alpestris</i> (SÉLYS, 1840) - Miedziopierś górską	.	.	EN
<i>Somatochlora arctica</i> (ZETTERSTEDT, 1840) - Miedziopierś północna	.	.	.	VU	.	.	.
Libellulidae Wążkowate							
<i>Orthetrum brunneum</i> (FONSCOLOMBE, 1837) - Lecicha południowa	LC	.
<i>Orthetrum coerulescens</i> (FABRICIUS, 1798) - Lecicha mała	DD
■ <i>Leucorrhinia albifrons</i> (BURMEISTER, 1839) - Zalotka białoczelną	LC	.
■ <i>Leucorrhinia caudalis</i> (CHARPENTIER, 1840) - Zalotka spleaszczona	NT	.	.
Łącznie/Total	16	-	2	3	2	5	2

Ochrona gatunkowa / Species protection

■ ścisła/strict